

ЛИНГВИСТИКА ИЛИ БЕЛЕТРИСТИКА?

Никола Иванов

В съвременната лингвистика е разпространено схващането, че днешният албански език е наследник на древния тракийски или дако-мизийски език. Този възглед е прокаран в родните научни среди от известния български лингвист проф. Владимир Георгиев.

По-долу ще разгледам откъс от неговата книга „Тракийският език“, София, 1957, където той уж привежда изчерпателни доказателства в полза на своята хипотеза, а на ключови моменти ще правя коментари, отделени със синьо и в скоби от текста на проф. Георгиев, който ще бъде в черно.

Текстът от „Тракийският език“, който ще разгледаме по-долу, се намира на страници 70-72 и е част III от глава четвърта.

ТРАКИЙСКИЯТ ЕЗИК
проф. Вл. Георгиев

III. Дако-мизийски, албански и тракийски

Отдавна се спори дали албански представя по-нататъшна степен от развоя на илирийски или на тракийски. Ф. Миклошич, Г. Майер, П. Кречмер, Н. Йокл и др. считат, че албански произлиза от илирийски.^[1] Обаче Х. Хирт, Г. Вайганд и неотдавна подробно и убедително Д. Дечев и Х. Барич показаха, че албански е наследник тракийски^[2], т. е. в същност, както ще видим по-нататък, на (дако-)мизийски.

Дакийски е известен само от ограничен брой глоси (названия на растения) и собствени имена. Въз основа на една от тия глоси *διέσεμα*, по немски „Himmelbrand, Königskerze, Marienkerze, Fackelkraut“ [**Остава неясно откъде черпим сведения за думата *διέσεμα*?**], която може добре да се изтълкува от ие. **dies-eusm*^[1], буквално „Himmels-brand“^[3] може да се заключи, че в дакийски ие. d е запазено, ие. eu е преминало в е, а ие. *ŋ* в *a(n)*.

[Както виждаме, професорът не познава българското название на въпросното растение и използва немски думи! Растението се нарича лопец и изглежда така:

Лопен в Пирин.

Освен това професор Владимир Георгиев пропуска да спомене, че има чешка и словашка дума *divizna* със същото значение като *διέσμεα*. Забележителното в случая е, че лингвистът не знае българската дума за Himmelbrand, не знае и чешката дума, доста близка до дакийската, а знае „индо-европейската!“]

Това са тъкмо фонетичните особености на албанския език. От друга страна, в племенното название *Дѝкои* от ие. **dhāu-ko-s* „вълк“ (вж. по-горе, стр. 59) се открива преход *au>α*, който е характерен също за албански език.

[Както стана ясно, единственото доказателство за връзката на албанския език с дакийския е твърдението, че между индо-европейската дума **dies-eusm* и дакийската *διέσμεα* се наблюдават същите промени, както между индо-европейски език и албански. Не можем да считаме за някакво доказателство племенното название *Дѝкои*, защото то не е на албански, нямаме данни да е самоназвание на даките, а връзката с индо-европейската дума **dhāu-ko-s* „вълк“ е основана само и единствено на предположения.

Не можем да приемем и другия аргумент на професор Владимир Георгиев поради следните причини:

1. Думата *διέσμεα* е употребена от един-единствен автор – Dioscurides, когото професорът не благоволява да спомене. Изникват въпросите дали древният автор е знаел перфектно дакийски език, дали не е допуснал грешка при записването на названието, дали не са съществували други дакийски диалекти, при които думата е звучала по-различно? Ако думата беше записана по различен начин дали албанският щеше отново да е наследник на дакийския език?

2. Владимир Георгиев не казва как е албанската дума за растението, което той нарича *Himmelbrand*. Не казва дали има нещо общо с дакийската. Това не бива да ни учудва, тъй като той не знае и българската дума. Изниква въпросът как така албанският език е наследник на дакийския, след като дори единствената дума, която той взима за пример, не се е запазила?

3. Въпросното название на растение се е запазило в съвременния чешки и други славянски езици. Дали пък наследник на дакийския език не е в някаква степен чешкият?

4. *Διέσμε* не е единствената достигнала до нас дакийска дума. Видният лингвист не споменава останалите. Интересно защо? Може би при тях не се наблюдават „фонетичните особености на албанския език“. Изумителна е избирателната пропускливост на такъв забележителен учен.

5. Нека разгледаме „индо-европейската“ дума за „*Himmelbrand*“ - **dies-eusm*¹. Откъде я е взел Владимир Георгиев? В кои езици се е използвала? В кои текстове е спомената? През кои векове се е употребявала в съответните езици? Как разбра, че е индо-европейска? Все въпроси, на които големият учен не е дал отговор.]

С името *Μνσία* в древността се означават две области — едната от тях (по късната *Μοισία*, лат. *Moesia* с *oi>ü*) е била разположена приблизително в днешните предели на Северозападна България и Североизточна Югославия, другата е заемала част от Северозападна Мала Азия между Фригия и Лидия. Според антични сведения малоазийските мизийци са се преселили от Балканския полуостров; техният език е бил подложен в Мала Азия на силно въздействие от страна на фригийски и лидийски и е представлявал смесен лидийско-фригийски диалект.^[4] За езика на балканските мизийци нищо не е известно. За мизийския език от Мала Азия сведенията са съвсем оскъдни — всичко няколко глоси и един силно повреден надпис. Ето мизийските глоси:

μενδρουτά — *λειμώνιον* „Nieswurz“ (Diosc. IV 16), обаче в кодексите има колебание между *Μισοί μενδρουτά* и *Μάρσοι μενδρουτά*.

μισός — *ὄξύη* „бук“; думата се смята обикновено за мизийска, също и за лидийска (Strab. XII 572). Происхождението ѝ е ясно: *μισός* от ие. **bhūg'o-s*, ср. лат. *fagus* „бук“ от ие. **bhā(u)g'o-s*, курд. *büz*, слав. *бъзь*. Преходът *b>m* е засвидетелствуван в тракийски, ср. Д. Дечев, Характеристика, стр. 23 и сл.

συκαλόβον вин. пад. „овчарска гега“ (Hes. s. v. *καρὰμβάς ράβδον ποιμενικὴν, ἣν Μισοί συκαλόβον*).

Φανάκης „Бакх" (Auson. XIX 48: Ogygiae me Bacchum vocant, Aegyptii putant, Mysi Phanacen vocant, Dionison Indi existimant, Romana Sacra Liberum ...; 49 Αἰγυπτίων μὲν Ὅσιρις ἐγώ, Μυσῶν

δέ Φανάκης, Βάκχος ἐπὶ ζωῖσιν...).

Тия глоси не дават никакви данни за местоположението на мизийския език [Значи нямаме данни за близост между мизийския и албанския език.]; само въз основа на *μυσός* може да се заключи, че ие. *g'h* е преминало в спирант.

Има един кратък надпис, намерен в 1926 год. в Уюджик (Ууусік), погранична област между някогашните Мизия и Фригия, правилно определен от неговите издатели Кокс и Камерон като мизийски. Надписът се състои от 7 реда и се датира с голяма вероятност от IV/III в. пр. н.е. Той е силно повреден и се чете трудно; все пак тук се четат две думи, които са важни за определение на положението на мизийския език. Това са думите *braterais patrizi*, в които ясно личат индоевропейските думи **bhrātēr* „брат" ^[5] и **pētēr* „баща". Първата дума *braterais* е в дат.-инстр. мн. ч. от основа на -o-: миз. *bratera-* съответствува добре на стбълг. *братрѣ* „брат" [Значи имаме епиграфски данни за връзка между мизийския и старобългарския език. Защо тогава българският език да не е наследник на мизийския?] от ие. **bhrātro-* (основа на -o-); относно окончанието ср. лит. *vilkais* от *vilkas* „вълк". Втората дума *patrizi* съответствува на гр. *πατράσι* и стинд. *pitr*s*u* от гр. *πατήρ* и стинд. *pitā*: -r/- от ие. е характерно за албански, а преходът *s>z* между гласни се среща често в тракийски. Обаче тая интерпретация не може да се смята за напълно сигурна: *braterais patrizi* може да се тълкува и като = гр. *φράτραις πάτρισι* дат. пад. мн. ч. от **φράτρα* = йон. *Φρήτρη*, атт. *φρατρία* „фратрия" и *πατρίς* „отечество".

Друго съображение, че албански е продължение на мизийски, е следното. В два надписа се среща името *Διερνης, Dierna* ^[6]. Единият надпис (*Βειθυς Διερνιος*) е намерен при Глава-Панега (Северозападна България); на другия ([D]ierna Maesiacus) ясно е посочено, че *Dierna* е мизиец. Тълкуването на това име е лесно, тъй като то е идентично с местното име *Dierna, Δίερνα* (Ptol., II в. от н. е.), *Tierna, statio Tsiernensis* (надпис от 157 год. от н.е.), *colonia Zernensis, Zernae, Ζερνης*. Това е названието на селище на левия бряг на Дунав при устието на сегашната река *Черна* (сега гр. Оршова в Югозападна Румъния). Ясно е, че *Tierna (Dierna), Tsierna-, Zerna-* произхожда от ие. **k^(w)ersnā* „черна" и съответствува на днешното славянско название на реката *Черна*: *k^(w)* пред е се е палатализирало и след това е преминало в африката (а по-късно и в спирант; или неточно предаване на африката?): *k'>t' (Tierna)>ć (Tsierna)*. Следователно местното име *Tierna, Tsiern-, Zern-* е = бълг. *Черна*, а личното име *Dierna, Διερνης* е = бълг. *Черню*.

[В горните редове Владимир Георгиев приведе редица доказателства, че българското речно име Черна и българското лично име Черню са засвидетелствани през I-II в. сл. Хр. в Мизия.

Въз основа на тези аргументи той стига до заключението, че албанският език е наследник на дако-мизийския. Звучи ви невероятно? Четете по-надолу.]

Значи, в късния мизийски (I—II в. от н. е.) *k* (от ие. *k^w* или *k*) е преминало пред *e* в *ć* (*š*): тая промяна е характерна за албанския език. [!?!] В тракийски обаче *k* (*g*) в такъв случай не преминава в африката. Въпреки че тълкуването на местното име е сигурно, все пак то не може да се използва като несъмнено доказателство за мизийския език, понеже мнозина го смятат за (най-ранно) славянско местно име. [7]

От друга страна названието на реката *Kρίσος*, *Grisia*, *Gresia*, днес унг. *Кьорьош*, приток на Тиса в Унгария, която може да се причисли към мизийската област, произлиза от ие. **K^(w)rso-s* „черен“ = нбълг. *чер* от ие. **k^(w)rso-s*. Това тълкуване може да се смята за сигурно, понеже е изведено от днешното название на един от главните притоци на Кьорьош, а именно унг. *Fekete-Körös* „Черен Кьорьош“. [8] Преходът *r>ri* е характерен за албанския език.

[Големият учен не обяснява къде се срещат названията на реката *Kρίσος*, *Grisia*, *Gresia*. Най-ранното споменаване е на гетския историк Йордан, писал през 6-ти век, който говори за *Grisia* (*Jordanis, De origine actibusque Getarum, XXII*). Формата *Kρίσος* е от 10-ти век, известна ни е от съчинението на Константин Багренородни (*ГИБИ V*, стр. 215). Георгиев не обяснява дали преходът *g>k* е характерен за албанския език. Професорът отново не казва коя е албанската дума за „черен“. А тя е *i zi* за мъжки род и *e zezë* за женски род. Както се вижда, няма нищо общо с „мизийските“ думи *Tsierna* и *Grisia*.]

И така има сериозни основания да се смята, че съвременният албански е наследник на стария (дако-)мизийски език.

[Основанията всъщност са повече от несериозни. Нека си ги припомним:

1. Дакийска дума, засвидетелствана само от един автор, сравнена с несъществуваща и напълно имагинерна индо-европейска дума, показвала фонетичните особености на албанския език. Въпросната дума никога не е засвидетелствана в албанския език, но я има в например в чешкия. Нейното българско значение е неизвестно за професора, но пък за сметка на това му е известна индо-европейската форма. До нас са достигнали още няколко дакийски глоси, които Владимир Георгиев, съобразно целите си да докаже, че албанският е наследник на тракийските наречия, избягва да коментира.

2. В названието на даките, което лингвистът извежда напълно произволно от въображаема „индо-европейска“ дума за вълк, се откривал характерният за албанския език преход *au>a*. Не се

обяснява коя е албанската дума за „вълк”. Тя е *ujk* и определено няма нищо общо с **dhāu-ko-s*. Всъщност на стр. 59 професорът дори пише, че **dhāu-ko-s* било производно от индо-европейското **dhāwo-s* – което пък съвсем няма нищо общо с „даки”.

3. В мизийски надпис е засвидетелствана старобългарската дума „братер”, която няма нищо общо с албанската дума за „брат”.

4. Българското речно име Черна и българското лично име Черню са засвидетелствани през I-II в. сл. Хр. в Мизия. Според професора това ни давало много сериозни основания да смятаме, че съвременният албански е наследник на стария (дако-)мизийски език. Вие тези основания виждате ли ги?

5. В името на приток на река Тиса в Унгария, засвидетелстван в различни форми от различните автори, се откривал характерният за албанския език преход $r > ri$. Мизийската дума за черен – *Grisia*, която извежда проф. Георгиев, няма нищо общо с албанската, а също така няма нищо общо и с мизийската дума за черен – *Tsierna*, която той извежда малко по-горе.

Накрая ще си позволя да направя списък с тракийските думи, за които самият проф. Георгиев пише, че са сродни с българските. Списъкът ще е подреден по реда на страниците, на които са споменати съответните думи. Отляво е тракийската дума, както я е записал авторът, а отдясно е неговото собствено тълкуване. Тракийските форми в повечето случаи съм предал на кирилица за да са по-разбираеми.

Стр. 19 *ас* = старобългарски *азъ*

Стр. 20 *до* = новобългарски *до*

Стр. 31 *дин* = славянски *дънь* (ден)

Стр. 40 *пантакис* = старобългарски *петъкъ* (петък)

Стр. 55 *брилон* (бръснар) = старобългарски *бритва* (бръснач)

Стр. 55 *брунхос* (китара) = новобългарски *брънча* (звукоподражателно)

Стр. 58 *салт(о)* = български *злато*

Стр. 58 *светул* = старобългарски *светълъ*

Стр. 58 *зер* = старобългарски *зверь*

Стр. 59 *θινт* = старобългарски *светъ*

Стр. 60 *бебрук* = *бобър*

Стр. 60 *берга* = старобългарски *брегъ*

Стр. 60 *берза* = старобългарски *бреза*

Стр. 60 *бурд* = новобългарски *брод*

Стр. 61 *заика* = новобългарски *заек*

Стр. 61 *карпа* = новобългарски *карпа* (диал. „скала“)

Стр. 62 *-кеvθ* (начален) = старобългарски *начати* (начевам)

Стр. 62 *коза* = старобългарски *коза*

Стр. 62 *орол* = славянски *орьль* (орел)

Стр. 63 *струмон* = български *струя*

Стр. 63 *-талк* = старобългарски *тлъкъ* (тълкуване)

Стр. 63 *три* = *три*

Стр. 65 *бриза* = български *брица* (диал. „вид житно растение, ръж“)

Стр. 67 *Timachus* (речно име) = от старобългарски *тъма*

Стр. 68 „Умалителният суфикс *-inth* е характерен за славянските езици, ср. старобългарски *отрочѣ* (дете), *телѣ* (теле)“ – пише Вл. Георгиев

Стр. 69 *дорзас* = старобългарски *дръзькъ*

Стр. 72 *Черна, Черню* = български *Черна, Черню*

Стр. 75 *берекунда* (пумпал) = чешки *brk* (пумпал)

Стр. 75 *думос* (община) = руски *дума*

Стр. 75 *ексис* (таралеж) = славянски *ежъ*

Стр. 75 *зелкиа* = новобългарски *зелка*

Този списък съдържа около 30 тракийски думи, за които самият Владимир Георгиев показва, че имат точни български или славянски аналози. И въпреки това, тези думи не били сериозно основание да се смята, че съвременният български е наследник на стария тракийски език. Къде-къде по сериозно основание за професора е паралелът между една дакийска и една несъществуваща „индоевропейска“ дума. На базата на това сравнение Владимир Георгиев изказва становище, което и до ден-днешен се приема безкритично от болшинството лингвисти.

ЛИТЕРАТУРА:

[1] F. M i k l o s i c h, Denkschriften der Wiener Akademie der Wissenschaften phil.-hist. Kl., XII, стр. 4 и сл.; G. Meyer, Grundriss der romanischen Philologie, I, 1888, стр. 804; 1904/6, стр. 1038 и сл.; P. Kretschmer, Einleitung in die geschichte der griechischen Sprache, стр. 262 и сл.; N. J o k l, Reallexikon der Vorgeschichte, под Albaner.

[2] H. Hirt, Festschrift für Kiepert, 1898, стр. 179 и сл.; Indogermanen, I, Strassburg, 1909, стр. 141 и сл.; G. W e i g a n d, Balkanarchiv, III, 1927, стр. 227 и сл.; Д. Дечев, Характеристика, стр. 46 и сл.; Н. В а r i ć, Poreklo arbanasa u svetlu jezika, Lingvisticke studije, I, 1954, стр. 7—48.

[3] Ср. N. Jokl, Reallexikon der Vorgeschichte, под Thraker (1929).

[4] Ср. Hdt. I 171, VII, 74, 75, Strab. XII 550, 572, XIII 628

[5] Ср. новофриг. βρατερε дат. пад. ед. ч.

[6] Вж. D. Detschew, Die thrakischen Sprachreste, стр. 132.

[7] Ср. например Л. Нидерле, Славянские древности, Москва, 1956, стр. 55 и сл.

[8] Вж. D. Detschew, там, стр. 267.